

Poolse woordenboeken en de behandeling van het werkwoordsaspect

17 februari 2012 – rené genis

Ter gelegenheid van het afscheid van **prof. Wim J.J. Honselaar** als
bijzonder hoogleraar culturele relaties Nederland – Oost-Europa

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

- 1807-1814. *Słownik języka polskiego*. *Vols I-VI*. Linde, M. Samuel Bogumił (Warszawa)
- 1854-1860. idem. (Lwów) . “**Słownik lwowski**”.
1861. *Słownik języka polskiego*. ‘**Słownik wileński**’. Zdanowicz, Aleksander et al.
- 1900 –1927. *Słownik języka polskiego*. ‘**Słownik warszawski**’. *Vols I-VIII*. Karłowicz, J., et al.
- 1958-1968. *Słownik języka polskiego*. *Vols I-XI*. Doroszewski, Witold (ed.)
- 1978-1981. *Słownik języka polskiego*. *Vols I-III*. Szymczak, Mieczysław (ed.)
- 1994 -. **Praktyczny** słownik współczesnej polszczyzny. Zgólkowa, Halina (ed.)
1996. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Dunaj, Bogusław (ed.)
2000. **Inny słownik** języka polskiego. Bańko, Mirosław (ed.)
2003. *Uniwersalny słownik języka polskiego*. *Vols I-VI*. Dubisz, Stanisław (ed.)
- NB.
1969. *Mały słownik* języka polskiego. Skorupka, Stanisław et al.

Dunaj 1996

wypuszczać cz. **ndk** VIIIa, ~am, ~a, ~aję, ~any – wypuścić **dk** VIIb, ~puszczę, ~ci, ~puść, ~puszczony 1. 'zwalniać uchwyt, powodując, że coś wypada, wysuwa się z ręki (z rąk); przestawać trzymać, ściskać coś

dokonany = perfectief

niedokonany = imperfectief

1. Aspect in woordenboek
2. Binare oppositie
3. Aspectparen

verdere afbakening

aspectparen

+/- 50%

imperfectiva tantum

+/- 40%

perfectiva tantum

+/- 8%

bi-aspectuele verba

> 1%

definitieaspectpaar

Twee werkwoorden die *in niets anders van elkaar verschillen* dan aspect:

- de een is **perfectief**,
- de ander **imperfectief**.

morfologisetypes

	ipf	pf	
suffixpaar	<i>wypuszcząć</i>	<i>wypuścić</i>	‘toelaten’
multiplicatief : semelfactief	<i>machać</i>	<i>machnąć</i>	‘zwaaien’
simplex : compositum	<i>pisać</i>	<i>napisać</i>	‘(op)schrijven’
suppletief	<i>brać</i>	<i>wziąć</i>	‘nemen’

Dunaj 1996

wypuszczać cz. *ndk* VIIIa, ~am, ~a, ~ają, ~any – **wypuścić** *dk* VIIb, ~puszczę, ~ci, ~puść, ~puszczony 1. 'zwalniać uchwyt, powodując, że coś wypada, wysuwa się z ręki (z rąk); przestawać trzymać, ścisnąć coś

machać cz. *ndk* VIIIa, ~am, ~a, ~ają – **machnąć** *dk* IVa, ~nę, ~nie, ~nij, ~nął, ~nęli 1. 'wykonywać szybkie, wahadłowe ruchy (zwykle ręką lub czymś trzymanym w ręce); poruszać, kiwać, kołysać': Machać chusteczką,

pisać I cz. *ndk* IIa, piszę, pisze, ~any – **napisać** *dk* IIa 1. 'kreślić na czymś litery, cyfry itp. ręcznie lub za pomocą maszyny, komputera, w celu wyrażenia czegoś słowami': Dzieci uczą się pisać. Pisać piórem, kredą na

brać II cz. *ndk* IIb, biorę, bierze, bierz, brany – **wziąć** *dk* Va, wezmę, weźmie, weź, wziął, wzięli, wzięty 1. 'chwytając jakiś obiekt rękami lub narzędziami trzymanymi w rękach, zmieniać jego położenie': Brać książkę z półki. Nie

Dunaj 1996

- Geen uitleg, het woord *aspect* ontbreekt
- Aspectparen?
- Weinig opheldering door voorbeelden e.d.

Linde 1807 - 1815

WYPUŚCIC cz. **dok.** Wypuszczać **niedok.**; Boh. wypustiti, wypauštjm; Slov. wypauštjm; Sorab. 1. wupužczam, wunpuschczu, wupuschczu; Vind. ispustiti, vunspustiti,

niedokonany *actionis imperfectae*

dokonany *actionis perfectae*

Linde 1807 - 1815

MACHAĆ, ał, a, *act. contin.* MACHNAĆ *jedntl.* 1) mach
czyli szerm czynić czym na powietrzu, szermować na po-
wietrzu, kiwać czym, powiewać czym; (cf. *Boh. machati* &

Jednotliwe *instantaneum*

continuativum

Linde 1807 - 1815

MAWIAĆ, ał, a, act. niedok., frequ. verbi mówić, Boh. mluwivati; Rag. govorûkati; oft sagen, zu sagen pflegen. Mawiali starzy Polacy, gdzie wiele ceremonij, tam szcze-

niedokonany *actionis imperfectae*
częstotliwe *frequentativum*

Linde 1807 - 1815

PISAC̣, pisał, pisze, cz. *contin.*, napisać *dok.*; Boh. psat, psàti, psal, piši; Slov. pisat; Sorab. 2. pizsch, ja pizsu, pischu; Sorab. 1. pischu, pizacž; (pizanu, moluyu

dokonany *actionis perfectae*

continuativum

Linde 1807 - 1815

- Geen uitleg, het woord *aspect* ontbreekt
- Aspectparen?
- Labels:

czstl. t. j. częstotliwe, *frequentativum*.

jedntl., t. j. jednotliwe, *instantaneum*.

cont. czyli kont., t. j. *continuativum*.

dk. dok., t. j. słowo dokonane, *actionis perfectae*.

ndk. ndok., t. j. słowo niedokonane, *actionis imperfectae*.

Szymczak 1978

wypuścić dk VIa, ~puszczę, ~cisz, ~puść, ~cił, ~puszczony — **wypuszczać** ndk I, ~am, ~asz, ~ają, ~aj, ~ał, ~any 1. «przestać trzymać coś (zwykle w ręce, w rękach) zwal-

machać ndk I, ~am, ~asz, ~ają, ~aj, ~ał — **machnąć** dk Va, ~nę, ~niesz, ~nij, ~nął, ~nęła, ~nęli, ~nięty, ~nąwszy 1. «wykonywać szybkie, jednostajne ruchy czymś, poruszać

Szymczak 1978

D II pag 676

pisać *ndk IX*, piszę, piszesz, pisz, ~ał, ~any
1. «kreślić na papierze lub innym materiale znaki graficzne (litery, cyfry itp.) ręcznie lub

D II pag 277

napisać *dk IX*, ~piszę, ~piszesz, ~pisz, ~ał, ~any
1. «nakreślić na czymś jakieś litery lub cyfry; wyrazić coś słowami na piśmie; stwo-

Geen (wederzijdse) verwijzing

Szymczak 1978

- Eerste wb dat 'aspect' vermeldt in handleiding!
- Strategie mbt 'aspectparen'

Jeżeli czasownik niedokonany od dokonanego różni się pod względem znaczeniowym tylko aspektem, łączymy te czasowniki w pary. Łącznie są opracowane czasowniki dokonane i niedokonane bezprefiksalne lub mające ten sam prefiks, a różniące się tylko sufiksem, np.

zanieść — zanosić
sprzątać — sprzątnąć
ciskać — cisnąć.

W czasownikach tego typu wszystkie znaczenia lub większość znaczeń różni się od siebie jedynie aspektem.

Nie łączymy w pary czasowników niedokonanych różniących się sufiksem (np. *stać* — *stawać*), a także czasowników niedokonanych z dokonanymi różniących się prefiksem (np. *bagatelizować* — *zbagatelizować*).

Szymczak 1978

- Eerste wb dat 'aspect' vermeldt in handleiding!
- Strategie mbt 'aspectparen'

Als werkwoordkoppels in niets anders verschillen dan in aspect dan geven we deze weer als aspectpaar. Bv.

zanieść — zanosić
sprzątać — sprzątnąć
ciskać — cisnąć.

Werkwoordkoppels waarvan een lid geen prefix heeft (imperfectief) en het ander wel (perfectief), worden niet als aspectpaar weergegeven. Bv.

bagatelizować — zbagatelizować

Weergave **al** aspect paar

- Morfologie
- Intuïtie (?)
- Betekenis (...) bv. bij

Dunaj (1996: 72): 'nemen', 'pakken'

brać II cz. ndk IIb, biorę, bierze, bierz, brany – **wziąć** dk Va, wezmę, weźmie, weź, wziął, wzięli, wzięty 1. 'chwytać jakiś obiekt rękami lub narzędziami trzymanymi w rękach, zmieniać jego położenie': Brać książkę z półki. Nie bierz tego brudnymi paluchami. Brać dziecko na kolana. Brać ukochaną w

toepassing aspect labels en presentatie als paar

		suffix	MS-paar	SC-pair	suppletief
Linde	1807	?	?	ja?	nee
'Wileński'	1861	ja	<ja	nee	<ja
'Warszawski'	1900	ja	ja	nee	<ja
Doroszewski	1958	ja	ja	nee	var.
Szymczak	1978	ja	ja	nee	nee
Praktyczny	1994	ja (ref.)	ja (ref.)	nee	var.
Dunaj	1996	ja	ja	ja	ja
Inny	2000	ja	ja	var.	ja/nee
Uniwersalny	2003	ja	ja	nee	nee

toepassing aspect labels en presentatie als paar

		suffix	MS-paar	SC-pair	suppletief
Linde	1807	?	?	ja?	nee
'Wileński'	1861	ja	<ja	nee	<ja
'Warszawski'	1900	ja	ja	nee	<ja
Doroszewski	1958	ja	ja	nee	var.
Szymczak	1978	ja	ja	nee	nee
Praktyczny	1994	ja (ref.)	ja (ref.)	nee	var.
Dunaj	1996	ja	ja	ja	ja
Inny	2000	ja	ja	var.	ja/nee
Uniwersalny	2003	ja	ja	nee	nee

suffixpaar

wypuszczać wypuścić 'toelaten'

toepassing aspectlabels en presentatie als paar

		suffix	MS-paar	SC-pair	suppletief
Linde	1807	?	?	ja?	nee
'Wileński'	1861	ja	<ja	nee	<ja
'Warszawski'	1900	ja	ja	nee	<ja
Doroszewski	1958	ja	ja	nee	var.
Szymczak	1978	ja	ja	nee	nee
Praktyczny	1994	ja (ref.)	ja (ref.)	nee	var.
Dunaj	1996	ja	ja	ja	ja
Inny	2000	ja	ja	var.	ja/nee
Uniwersalny	2003	ja	ja	nee	nee

multiplicatief : semelfactief *machać* *machnąć* 'zwaaien'

toepassing aspect labels en presentatie als paar

		suffix	MS-paar	SC-pair	suppletief
Linde	1807	?	?	ja?	nee
'Wileński'	1861	ja	<ja	nee	<ja
'Warszawski'	1900	ja	ja	nee	<ja
Doroszewski	1958	ja	ja	nee	var.
Szymczak	1978	ja	ja	nee	nee
Praktyczny	1994	ja (ref.)	ja (ref.)	nee	var.
Dunaj	1996	ja	ja	ja	ja
Inny	2000	ja	ja	var.	ja/nee
Uniwersalny	2003	ja	ja	nee	nee

suppletief

brać

wziąć

'nemen'

toepassing aspectlabels en presentatie als paar

		suffix	MS-paar	SC-pair	suppletief
Linde	1807	?	?	ja?	nee
'Wileński'	1861	ja	<ja	nee	<ja
'Warszawski'	1900	ja	ja	nee	<ja
Doroszewski	1958	ja	ja	nee	var.
Szymczak	1978	ja	ja	nee	nee
Praktyczny	1994	ja (ref.)	ja (ref.)	nee	var.
Dunaj	1996	ja	ja	ja	ja
Inny	2000	ja	ja	var.	ja/nee
Uniwersalny	2003	ja	ja	nee	nee

simplex : compositum

pisać

napisać

'(op)schrijven'

Bańko 2000

- ‘twee werkwoorden die qua betekenis in niets anders verschillen dan aspect.’
- Bij SC-paren (*pisać* : *napisać*) kent het imperfectieve lid een terminatief en een aterminatief gebruik. Het perfectieve lid kent alleen een terminatief gebruik.
- [Bij alle aspectparen is de volgorde pf-ipf, bij SC juist ipf-pf.]
- ...

[–terminatief]

25

terminatief

(2) a *On pisał_i poematy.* [+terminatief]
'Hij schreef gedichten.'

≠

(2) b *On napisał_p poematy.* [+terminatief]
'Hij heeft **enkele** gedichten geschreven.'

terminatief

(2) a *On pisał_i poematy.* [+terminatief]
'Hij schreef gedichten.'

≠

(2) b *On napisał_p poematy.* [+terminatief]
'Hij heeft **enkele** gedichten geschreven.'

(3) a *On pisał_i nowy poemat.* [+terminatief]
'Hij was een nieuw gedicht aan het schrijven.'

(3) b *On napisał_p nowy poemat.* [+terminatief]
'Hij heeft een nieuw gedicht geschreven.'

terminativiteit

I. $pisać_i : \emptyset \rightarrow [-\text{terminatief}]$
(NB. transitief en intransitief)

II. $pisać_i : napisać_p \rightarrow [+terminatief]$
(NB. transitief)

Voor II ipf geldt

- herhalingsbetekenis (altijd mogelijk)
- procesbetekenis (niet altijd mogelijk)

Bańko 2000

pi·sać, ·sze. 1 Jeśli **piszemy** jakieś słowa lub liczby, to kreślimy je ręcznie na czymś, np. na kartce, lub nanosimy je na to za pomocą komputera albo maszyny do pisania. *Jedną ręką pisał na tablicy wzory, drugą natychmiast wycierał... Dzieci pisały z przerażającymi błędami ortograficznymi... Pisała maczkiem, trzymając pióro prawie prostopadle... Nauczyła się pisać na komputerze... Niektórzy ledwo umieją pisać i czytać.*

CZ PCH NDK
[(B)]
>napisać

2 Jeśli **piszemy** jakiś tekst lub muzykę, to układamy je i utrwalamy na piśmie. *Kiedy miała 11 lat, zaczęła pisać pamiętnik... Co robisz, piszysz wiersze?... Utrzymuje się z pisania do gazet... Wciąż pisze, ale publikuje niewiele... Opery pisze się dzisiaj tylko na zamówienie, za ciężkie pieniądze... ..literatura polska pisana w języku łacińskim.*

CZ PCH NDK
[(B)]
>napisać

Dunaj 1996

pisać I cz. *ndk IIa*, *piszę, pisze, ~any* – **napisać** *dk IIa* 1. 'kreślić na czymś litery, cyfry itp. ręcznie lub za pomocą maszyny, komputera, w celu wyrażenia czegoś słowami': Dzieci uczą się pisać. Pisać piórem, kredą na tablicy. Napisać coś na maszynie, na komputerze. Pisać starannie, szybko, nieczytelnie. 2. 'układać, komponować jakiś tekst, utwór, dzieło, utrwalając go za pomocą pisma': Pisać artykuł, rozprawę naukową. Napisać cykl powieściowy. 3. 'utrzymywać, ujmować swoje myśli za pomocą pisma': Pisać jasno, komunikatywnie, z trudem. 4. 'donosić, przekazywać komuś coś, jakieś informacje na piśmie lub w druku': Pisać do kogoś, na kogoś. **pisać** II cz. *ndk IIa* 'zajmować się działalnością literacką; być pisarzem, twórcą tekstów': Z czego się utrzymujesz? – Piszę do dwóch gazet.

I. $pisać_i : \emptyset \rightarrow [-\text{terminatief}]$

Synku, co robisz_i? – Właśnie piszę_i.

‘Zoon, wat ben je aan ’t doen? – Op dit moment zit ik te schrijven.’

II. $pisać_i : napisać_p \rightarrow [+terminatief]$

Codziennie piszę_i list.

‘Ik schrijf elke dag een (hele) brief (af).’

Piszę_i list. Jutro go napiszę_p.

‘Ik ben een brief aan ’t schrijven. Morgen schrijf ik hem af.’

rozumiećrozumieć

I. *rozumieć_i* : $\emptyset$ → [−terminatief]

Rozumiem_i to wyjaśnienie.

‘Ik begrijp die uitleg’ (= ‘Eerder ben ik tot begrip gekomen van die uitleg en nu ben ik een een staat van het begrijpen ervan’)

II. *rozumieć_i* : *zrozumieć_p* → [+terminatief]

Zawsze jak tłumaczę_i nowy problem, to on rozumie_i natychmiast.

‘Elke keer als ik een nieuw probleem uitleg, dan begrijpt hij het onmiddellijk.’

On cię nie zrozumiał_p, jak powiedziałeś “filc”.

‘Hij begreep je toen je ‘vilt’ zei.’

- 1 Bij **alle types**: herhalingsbetekenis vs. procesbetekenis vh imperfectief;
- 2 Bij **MS-verba** (*machać* : *machnąć*): twee toepassingen van het imperfectief.
- 3 Bij **SC-verba** (*pisać* : *napisać*): terminatieve en aterminatieve betekenis van ipf-verba (dmv. bv. Lemma-indeling)
- 4 Bij **SC-verba** (maar ook elders): ingressiviteit e.d.

einde

dankvooruwaaandacht!